

Azonosságok és különbségek – a szombathelyi székesegyház három zászlójának restaurálási tapasztalatai

Nagy Rebeka

Bevezetés

A kétoldalas, egylapos zászlók restaurálása mindig nagy kihívást jelent a restaurátornak. Jelen cikkben a szombathelyi székesegyház három zászlójának restaurálási tapasztalatai kerülnek összegzésre. A szombathelyi székesegyház mindhárom zászlója a 19. században készült, kétoldalas, egylapos kivitelben.

Állapotuk az idők folyamán folyamatosan romlott, az – az elmondások alapján – többek között a székesegyház II. világháborús bombázása során is keletkeztek rajtuk sérülések. Ezeket kisebb-nagyobb mértékben kijavították, ám a nem szakszerű beavatkozások tovább károsították a meggyengült szöveteket, így időszerűvé vált restaurálásuk.

A zászlóközép-képek restaurálását Gyarmati András végezte. A szövetek restaurálása a szerző munkája volt, s köszönettel tartozik Nagy Judit, Kántor Orsolya és Hesztera Aladár segítségéért.

A zászlók bemutatása

1. Madonna-zászló 1813 (1. kép)

1. kép. A Madonna-zászló egyik nézete restaurálás előtt.

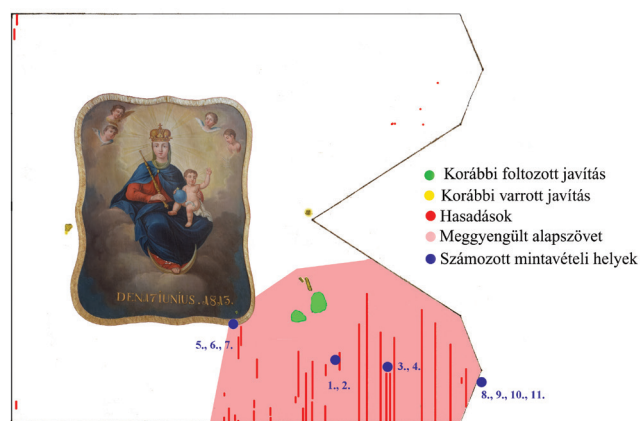
A bordó, szegfűs-liliomos mintás selyemdamszttól¹ összeállított fecskefark alakú, egylapos, kétoldalas zászló, közepén barokkos ívű keretben kétoldalán festett képpel díszített. A festmény egyik oldala felhőkön, holdsarlón trónoló Szűz Máriát ábrázol, ölében a gyermek Jézussal. A másik oldalán Lukács evangélista látható, amint a mögötte fekvő bikára támaszkodik.² A zászlóközép-képet aranyozott ezüsthonalból szövött paszománnyal rögzítették a zászló szövetéhez. Néhol az alapszövetet aranyozott ezüsthonalból, domborúan hímzett virágcsokrokkal díszítették. A virágok közepére egy-egy flittert illesztettek. A zászló körben aranyozott ezüsthonalból készült rojttal, paszománnyal szegélyezett³.

Mérete: 172x150 cm

Készítési ideje: 1813 (a festmény felirata alapján).

Állapota (2. kép):

A zászló felülete enyhén szennyezett, poros, kissé megfakult volt. Alapszöveve a zászlórúd és a középkép mellett néhány ponton, valamint az alsó fecskefark teljes felületén meggyengült, szakadt volt. Ez utóbbi részen a láncfonalrendszer szinte teljesen hiányzott. A két fecskefark között a korábbi javítások során különböző ráté-

2. kép. A Madonna-zászló állapotfemérő rajza.

¹ A szövet fonalainak meghatározása a Magyar Képzőművészeti Egyetem polarizációs mikroszkópján történt. A mikroszkóp használatának lehetővé tételéért köszönet illeti Várfalvi Andrea textil-bőrrestaurátor művészt.

² Gyarmati András festő-restaurátor meghatározása.

³ A fémfonalak azonosítása mikro-kémiai módszerekkel történt.

tekkel próbálták „kifoltozni” a sérült, hiányos textíliát. A rojtok, paszományok, hímzések, flitterek jó megtartásúak, felületük enyhén korrodált, szennyezett volt.

2. Szent József-zászló 1864 (3. kép)

Bordó színű, barokkos, szegfűs-liliomos mintájú selyem-damasztból⁴ összeállított, alul háromszor hasított, téglalap alakú, egylapos, kétoldalas zászló, melynek közepén téglalap alakú, kétoldalán festett kép látható. A festmény egyik oldalán ovális keretben Szent József, karján a gyermek Jézussal, mögöttük a háttérben a „menekülés Egyiptomból” jelenet⁵ ábrázolása, a másik oldalon szintén ovális keretben az imádkozó Noé, mögötte az épülő bárka látható.

3. kép. A Szent József-zászló egyik nézete restaurálás előtt.

A középkép mellett egyik oldalon; aranyszínű szentkoronás, volutás keretű magyar címer, a másik oldalon egy ácsszerszámokból álló, az előzővel megegyező keretelű, festett címer látható, s ugyanez ismétlődik a szövet másik oldalán. A zászló tetején, közvetlenül a felfüggesztése alatt, teljes szélességében mindkét oldalon egy-egy kb. 20 cm-es szakaszon, a visszahajló alapszöveten aranyozott felirat olvasható: „18 S. JOSEPH ORA PRO NOBIS. 64.”, valamint „FAC TIBI ARCAM DE LIGNIS LAEVIGATIS gen.C.6.V.14.” A középkép körben bordó

⁴ A szövet fonalainak meghatározása a Magyar Képzőművészeti Egyetem polarizációs mikroszkópján történt.

⁵ Gyarmati András festő-restaurátor meghatározása.

4. kép. A Szent József-zászló állapotfemérő rajza.

színű selyemből készült rojtos, szövött paszománnyal szegett, s a zászló négyosztatú alsó felén is ugyanezzel a paszománnyal keretezték a szövetet. Itt mindegyik rész sarkán egy-egy bojt van, valamint a zászlórúdról függesztve további két-két, azaz összesen tizenkét bordó színű fa mag köré „épített” bojt lóg.

Mérete: 262x204 cm

Készítési ideje: 1864 (a zászló felirata alapján).

Állapota (4. kép):

A zászló alapszövege meggyengült, megfakult, felülete erősen szennyezett, poros volt. Az alsó harmadában a szálirányra merőlegesen több helyen, 20-30 cm hosszán végighasadt. Ezek közül némelyiket nagy öltésekkel összevarrták, összehúzták, melynek következtében meg-ráncolódott a szövet. A széleken futó rojtsor több helyen elvált a szövettől. A festett címerek, feliratok jó megtartásúak, bár kissé merevek voltak.

3. Szent Flórián-zászló, 1883 (5. kép)

Eredetileg bordó (mára óarany színűre fakult), virágmin-tás felselyem⁶ damasztból összeállított fecskefark alakú, egylapos, kétoldalas zászló, közepén téglalap alakú, két-oldalán festett képpel. A zászlóközép-kép egyik oldalát Szent Flórián és Szent Sebestyén alakja díszíti. A másik

⁶ A damaszt láncfonala selyem, vetülete pamut fonalból készült.

5. kép. A Szent Flórián-zászló egyik nézete restaurálás előtt.

6. kép. A Szent Flórián-zászló állapotfemérő rajza.

oldalon bal oldalt Jézus és az egyszeri kovács, jobb oldalon Sienai Szent Katalin látható. A festményt az alapszöveten aranyszínű, festett babérágas díszítmény öleli körül. Felül szinte a zászló teljes hosszán, aranyszínű festett felirat olvasható: „S. FLORIAN&:SEBASTIAN. ORATE P.N. 1883:” valamint a másik oldalon: „18. DIE ERSAME SCHMID U. WAGNER ZU F.T.86.”. A fecskefarkak végében egy-egy (összesen négy), a fent leírt díszítményekkel megegyező módon kivitelezett címer és stilizált növényi indák által körbeölelt napkorong figyelhető meg. A zászló körben, valamint a középkép körül is selyemből készült rojtos, szövött paszománnyal szegélyezett, a fecskefarkak végén egy-egy bojtal díszítették.

Mérete: 255x140 cm

Készítési ideje: 1883 (a zászló felirata alapján).

Állapota (6. kép):

A zászló alapszöveve szennyezett, poros, deformált, a festett díszítményeknél meglehetősen rossz megtartású, törékeny volt, s ugyanez a fecskefarkak végénél még erőteljesebben jelentkezett. Ezen a részen a zászló megjelenésének javítására, a felváló, töredező részek rögzítésére celluxszal egy kb. ötven cm-es szakaszon – a mintának megfelelően arany színnel festett – vásznat ragasztottak. A szövet eredeti bordó színe mára óarannyá fakult. A rojtok jó megtartásúak, alakjuk kissé deformálódott, felületük szennyezett volt.

A zászlórestaurálás általános lépései

Több zászlórestaurálással foglalkozó cikk jelent meg az elmúlt években.⁷ Ezek alapján a zászlók restaurálásának általános lépései a következők:

1. Bontás – a zászló lebontása a zászlórúdról, a középkép kibontása az alapszövevből, majd indokolt esetben a korábbi javítások, paszományok, rojtok, bojtok bontása.
2. Tisztítás – száraz-, majd nedves tisztítás, kitűzve szárítás.
3. Varrókonzerválás – általában két kreplin közé varrás, sodratlan selyemfonal és görbetű segítségével.
4. Zászlóközépkép restaurálása. (Ez természetesen festményrestaurátori feladat.)
5. Összeillesztés – a restaurált szövetbe a restaurált zászlóközépkép, rojtok, paszományok és végül a bojtok visszavarrása eredeti helyükre.

Jelen tanulmány célja a fent leírt zászlók restaurálási tapasztalatainak bemutatása a gyakran alkalmazott eljárások ismertetése nélkül, csak a szerző által valamilyen okból említésre méltónak vélt tapasztalatok ismertetésével.

Bontás

A restaurálásban mindig nagy kérdés, hogy meddig bontjuk a tárgyat. Mindhárom zászló esetében a minimális beavatkozás elvének követése volt a cél, így a zászlók szélein a rojtok nem kerültek lebontásra. Azokon a helyeken, ahol az alapszövet sérült volt, és a paszományok, rojtok miatt nem lehetett volna máshogy hozzáférni a szövethez, ott helyenként egy rövidebb szakaszon – a Madonna-zászló esetében – vagy a zászló elemeinek teljes hosszán – Szent József-zászló – kellett lebontani a rojtokat.

Hogy minden az eredeti helyére kerülhessen vissza, fehér pamutcernára fűzött, feliratozott jelölő papírok kerültek a lebontott rojtok mindkét végére és a szövetre is. Erre azért volt szükség, mert néhol a rojtok nem értek végig a szövet teljes hosszán, s ha nincsenek külön megjelölve, lehetetlen lett volna visszavarni őket.

Hasonlóképpen szükség volt a zászlóközépképek körül futó paszományok lebontására, majd megjelölésére is. A két téglalap alakú középképet csak a körülöttük futó selyem paszományokkal együtt lehetett kibontani a szövetből. A Madonna-zászló szabálytalan alakú középképet mindkét oldalról fémfonallas, szövött paszomány keretezte. Azért, hogy a tisztításnál minél kevésbé deformálódjon a zászló alapszöveve, csak közvetlenül konzerválás megkezdése előtt lett lebontva a paszomány.

Így a paszomány miatt a szövet nedvesen is megtartotta eredeti formáját, s nagyon könnyen, gyorsan lehetett kitűzni a szárazon előrajzolt szabásmintára. Nagyon fontos volt az eredeti alak és méret megtartása. A zászló

⁷ Cs. Kottra 1998, Flury-Lemberg 1988, Katkóné Bagi 1994., Lakiné Dr. Tóth, 1992, Millei, 1997, Stalmájér 1996, Timárné Balázsy 1997, Timárné Balázsy Á. – Eastop, D. 1998. pp. 148-156., 252-257., 258-264.

szövetéhez a középkepet az eredeti rögzítőöltés lyukaiba vezetett fonállal csak akkor lehet visszavarni, ha az alapszöveten a képnek kivágott lyuk formája és mérete is pontosan megegyezik a kiindulási állapottal. Ebben a helyzetben kis deformáció is azt eredményezné, hogy nem lehet összeállítani a tárgyat a restaurálás után.

Elődeink nagyon kreatívan álltak hozzá a szövetek javításához. Érdekes megoldás született a Szent Flórián-zászló esetében, ahol a lekopott aranszínű festett díszítést az egyik fecskefark végén úgy javították, hogy egy új szövetre ráfestették az eredeti mintát, majd azt felragasztották a szövetre. Feltételezhetően a következő javítási fázis volt, amikor ennek már felhajló széleit celluxszal újra ragasztották. Természetesen ennek eltávolítása is szükséges volt. A ragasztó kötőanyaga olyan mértékben lebomlott már, hogy csontkés segítségével szárazon, könnyedén leválasztható volt a zászló szövetéről, majd a nedves tisztítás során a ragasztó utolsó maradványát is el lehetett távolítani a szövet felületéről.

Tisztítás

A száraztisztítás mindhárom zászló esetében hálón keresztül, állítható szívóerejű porszívóval történt.

A nedves tisztítás nemionos detergens 0,5 %-os oldattal történt, hiszen semmi nem indokolt másfajta kezelést. A Szent Flórián-zászló óarany színű szövetét vízbe mártva, pont olyan színű lett, mint a korábban tisztított másik két bordó színű zászló az áztatás során. A mosást követően a Szent Flórián-zászló szövege pedig már nem sárgás, hanem rózsaszín árnyalatúvá vált (7. kép). A tisztítás előtt elvégzett levérzési próba negatív eredményt hozott, így arról nem lehetett szó, hogy az egyik színe-

zék „eltűnt” a szövetből. Ebben az esetben az alapszövet fonalainak bomlásterméke okozhatta a sárga színt⁸, melynek egy része feltételezhetően a tisztítás során kioldódott a szövetből.

A nedves tisztítás után a szövetek kítűzve száradtak meg. A Madonna-zászló esetében a kítűzés olyan sokáig tartott, hogy a szélén megtartott rojtos paszományokat

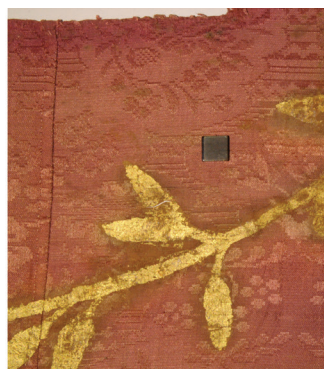
⁸ A lebomlása során a pamutban sárgás színt eredményez a keto-csoportok megjelenése, a selyemben pedig az oxidálódó aminosavak eredményezik a sárgás szín megjelenését. Timárné Balázs Á. 1993. pp. 93-95., p. 145.

8. kép. Ritkaszővésű szövettel letűzött rojtok és a kialakulóban lévő vízfolt.

csak újranedvesítés után lehetett formára igazítani, így a szöveten vízfoltok keletkeztek. A Szent József-zászló esetében két helyen is vízfolt volt megfigyelhető a száradás után, kb. 20-20 cm hosszúságú részekben. A paszományok helyenként más ütemben adhatták le a nedvességet, így ezeken a részekben a szövet újabb vízutánpótlást kapott, s ez okozta a jelenséget. A vízfoltokat vízpermettel kissé visszanedvesítve, majd erősen nedvszívó papír üveglappal történő lesúlyozásával lehetett eltávolítani. (Sokszor 3-4 alkalommal is újra kellett nedvesíteni a foltokat, mire eltűntek a felületről.)

Mindegyik zászló rojtokkal szegett. Amikor a restaurátor sokezernyi rojtot lát maga előtt, rögtön rájön, hogy bármennyire is szeretné, ennyit nem lehet egyesével

7. kép. A Szent Flórián-zászló alapszövege a tisztítás előtt, közben és után. (A zászló alapszövege óarany színű volt, kivéve a paszomány alatti részen, ahol korallszínnek látszott. A tisztítás után a zászló szövetének színe egynemű korallszínűvé vált.)

kitűzni. A három zászló esetében három különböző módszer került alkalmazásra.

A Szent Flórián-zászló (eredetileg is közel egyenes) 7-8 cm-es, sodrott rojtjait ritkafogú (puha műanyag) fodrászfésű segítségével lehetett egyenesre igazítani, majd minden további rögzítés, lesúlyozás nélkül száradt meg, s a rojtok a száradás után is megtartották a nedvesen beigazított formájukat, helyüket.

A Madonna-zászló esetében nem lett volna jó fésűt használni, hiszen a rojtban fémfonalból hajtogatott szélebb csüngők vannak, melyeket a fésű fogai károsíthattak

9. kép. A nedvesség által a segédanyag felületére kivált szennyeződés a Szent József-zászló rojtjainak száradása után.

volna. Itt a nedves rojtokat csontkés segítségével lehetett elrendezni a kívánt formára, majd a száradás idejére ritka szövésű, fehér színű szövettel lettek beborítva, s ezáltal rögzítve (8. kép).

A Szent József-zászló sűrű, rövid rojtjait puha fogkefe segítségével lehetett a kívánt formára igazítani, majd nedvszívó papírral lefedve, üveglappal lennehezítve száradt meg. Ebben az esetben a rojtok végén fekete szennyeződés volt megfigyelhető, mely a tisztítást követően még nedves állapotban is látszott. A korábbi tapasztalatok alapján bizonyos esetekben az ilyen jellegű szennyeződések a vízmolekulákkal együtt a felületre vándorolnak a száradás során. Amennyiben ez nem a műtárgy felülete, hanem egy, az eredeti szövettel megegyező nedvességtartalmú – s azt hasonló gyorsasággal leadó – segédanyag, akkor a szennyeződések annak a felületén ülnek ki. Bár a kezelés nem járt teljes sikerrel, a Szent József-zászló esetében a rojtok száradása után azok vége egy árnyalattal világosabb lett, s a papír felületén látszott a szennyeződés fekete nyoma (9. kép).

Varrókonzerválás

A kétoldalas, egylapos zászlók készítése technikájának következménye, hogy restaurálásukat, szinte kizárólag úgy lehet elvégezni, hogy két kreplin közé varrjuk őket. Mégis ez a viszonylag egyszerűnek tűnő, kizárólagos lehetőség is sok változatosságot rejt magában.

A Szent József-zászló esetében a bordó színű alapszövet a szakadások rögzítéséhez a bordó színű kreplin használatát indokolja, ám ez az aranyszínű, festett részeket kissé sötétebb tónusúvá teszi, mely azonban megfelelő megvilágítással kompenzálható.

A Madonna-zászló bordó színű szövetét aranyozott ezüstfonalból hímzett virágokkal díszítették. Ebben az esetben is a bordó színű kreplin használata tűnt indokoltnak az alapszövet színe miatt. Az előzetes próbák során egy kis felületre rátűzött bordó színű kreplin alatt láthatóvá vált, hogy a szövetből kidomborodó, fényes aranyhímzés csillogását gyakorlatilag megszünteti a kreplin.

Más megoldásra volt tehát szükség. Egy hímzett motívumra natúr színű kreplint tűzve, a díszítmény megtartotta a fényét, csillogását, de az alapszövet úgy nézett ki ezen keresztül, mintha finom fehér pókháló ülne a felületén.

Ekkor született a gondolat: batikolt kreplin. Ez nagyon nagy odafigyelést és pontosságot követelt, s némi kísérletezést is igényelt. A zászló habosított polisztirol lapokra történő kitűzése után a felületre vastag, nyomdai előkészítő fólia került oly módon, hogy az asztal széléhez lett leragasztva a zászlón túlnyúló fólia. Ez volt az izoláló és hőszigetelő réteg. Ezután a korábban a zászló méretére összevarrt kreplint⁹ a szélein körben két ragasztószalag közé fogva, csakúgy, mint a fóliát, kb. 10 cm-enként az asztalhoz ragasztással lehetett rögzíteni, majd a második réteg kreplin is ennek a felületére került.

Ezután lehetett batikolni a kreplint. A vízfürdőn olvasztott paraffin ecset segítségével került a kreplinek felületének (10. kép) azon részeire, ahol a virágtöves hímzés látszott. Azért a vízfürdőre esett a választás, hogy a paraffin minél hosszabb ideig maradjon képlékeny, és az olvadáspontjához¹⁰ közeli hőmérsékleten lehessen alkalmazni a felületen, ne hevüljön túl. Az előzetes kísérletek során a paraffin által leadott hőt a fólia megfelelően szigetelni tudta, s mivel nem állt rendelkezésre elszívó, az oldószer használatát célszerűbb volt elkerülni.

Több napos munka után a paraffin által „összeragasztott” két kreplinréteg került a színezőfürdőbe (11. kép). A szokásos, 60 °C-ra melegített színezőfürdő alkalmazása nem jöhetett szóba a paraffin miatt, így nem 20 percet, hanem másfél órát ázott a szövet a 4-es pH-ra borkősavval beállított, hideg színezőfürdőben.

Néhány helyen a paraffin a színezőleben történő mozgatás során megtört, ezáltal a színezék hozzáfért a kreplinhez. Bár külön-külön megfigyelve a virágtöveket ez valamelyest látható, az összkép szempontjából ezek az apró bordó csíkok az aranyozott ezüstfonallal hímzett díszítések felületén alig látszódnak, hiszen a minta összességében a natúr színű kreplin alatt szépen csillogó látványt mutat. A batikolás apró pontatlanságai ellenére ez az eljárás eredményezte a legesztétikusabb, az eredetihez legközelebb álló látványt.

A paraffin eltávolítása először mechanikus úton történt, nagyon óvatosan, nehogy megsérüljön a kreplin. Ezután nedvszívó papírok között alacsony hőmérsékletű

⁹ A zászló szélesebb volt, mint a kreplin szövetszélessége, ezért azt szükséges volt toldani. A zászlót eredetileg is több darabból állították össze, így a legkevésbé láthatónak az bizonyult, ha a kreplin toldásai az eredeti toldásokra kerülnek.

¹⁰ 47-67 °C <https://hu.wikipedia.org/wiki/Paraffin>

10. kép. A kifeszített, mintának megfelelően paraffinnal rezervált felületű kreplin.

11. kép. A batikolt kreplin a színezőfürdőben.

12. kép. A minta körvonalában sodratlan selyemszállal rögzített, mintának megfelelően batikolt kreplin.

vasalás, végül pedig benzines áztatás következett, hogy minden paraffin-maradék kioldódhasson a szálak közül. A kreplin újranedvesítésével lehetett a szálakat rendezni, majd körben, a széleken lesúlyozva megszáritani, így kivasalva a szövetet.

Ezután a zászló nyomdai előkészítő fóliával bevont, habosított polisztirol táblákra lett kitézve. A kreplint a batikolt mintának megfelelően a szélein ismét körberagasztva s annál fogva az asztalhoz rögzítve lehetett az alapszövetre feszíteni, majd görbetű és bordó színű sod-

ratlan selyemszál segítségével néhány ponton hozzávarrni a zászlóhoz. Ezután az egész átfordításra került, hogy a kreplin legyen alul.

Ekkor következett a fecskefark szakadt, meggyengült részeinek konzerválása a kreplinhez: átfogóöltéssel kb. 8 mm-enként. A zászló felületére a másik batikolt kreplin került, mely az alapszövet toldásainál, valamint a hímzett díszítmények mentén sodratlan selyemszállal, félcelő öltéssel lett rögzítve (12. kép). Ez azonban nem volt elegendő, a kreplin még nem simult rá teljesen a zászló szövetére. Ezért a várható lógatási iránnyal párhuzamosan, 5 cm-enként, 7 cm hosszúságú, szakaszonként eltolt félöltésekkel lehetett rögzíteni egymáshoz a három réteget (13. kép). Ez az összedolgozás már kellő stabilitást adott a kreplinnek, így az nem púposodott fel a felületen, hanem rásimult és szinte láthatatlanná vált.

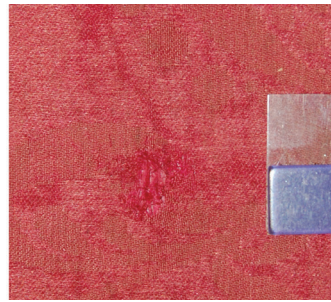
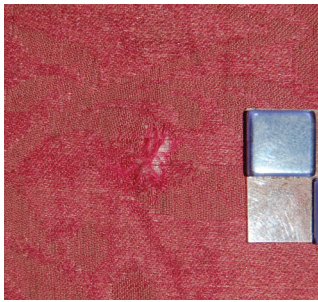
A Szent József-zászló esetében a ritkább rögzítő félöltésekkel való kísérletezés után a tapasztalatok azt mutatták, hogy minimum 5 cm-enként szükséges a kreplinborítást a tárgyhoz rögzíteni, különben nem simul rá kellőképpen, s homályos „foltokat” eredményez az alapszöveten.

A varrókonzerválás részeként bizonyos esetekben szükség van az alapszövet kiegészítésére. A Szent József-zászló esetében kis, alig 0,5 cm²-es hiány volt megfigyelhető két ponton a szöveten. Kiegészítésük csak esztétikai szempontból volt indokolt. Ezekben az esetekben sodratlan selyemszálakat a hiány nagyságával megegyező méretű papírra feltekerve, majd az így képzett fonalköteget átfogóöltésekkel a tárgy alatt lévő kreplinhez és az eredeti szövethez varrva lehetett a kiegészítést elvégezni (14. kép). Ennél stabilabb rögzítésre nem volt szükség, hiszen a kreplinborítás erre került rá.

A Madonna-zászló esetében felmerült, hogy a korábban a foltozásához használt szövet kerül visszahelyezésre, de ezek a textíliák sokkal vastagabbak voltak a zászló alapszöveténél, így a visszaépítésük hosszútávon az eredeti szövet károsodását okozta volna, tehát ez nem jöhetett szóba. Ezért egy vékonyabb selyemszövet került a korábbi foltok helyére. Annak érdekében, hogy a régi és az új textília találkozási pontjai ne legyenek nagyon feltűnőek, a kiegészítést a hiánynak megfelelő alakúra, széleit foszlatva kellett kialakítani. A kiegészítések néhány ponton a kreplinhez lettek hozzávarrva, majd a zászló szövetével együtt

13. kép. Sodratlan selyemszállal készített szakaszonként eltolt félöltés.

14. kép. A Szt. József-zászló alapszövetének kisméretű hiánya, a kiegészítéshez használt sodratlan selyemszál, valamint a restaurált szövet.

átfogóöltéssel lehetett azokat véglegesen rögzíteni. Ebben az esetben is a két kreplinréteg közé került bevarrásra a folt, így nem jelentettek problémát a foszlott szövetszélek.

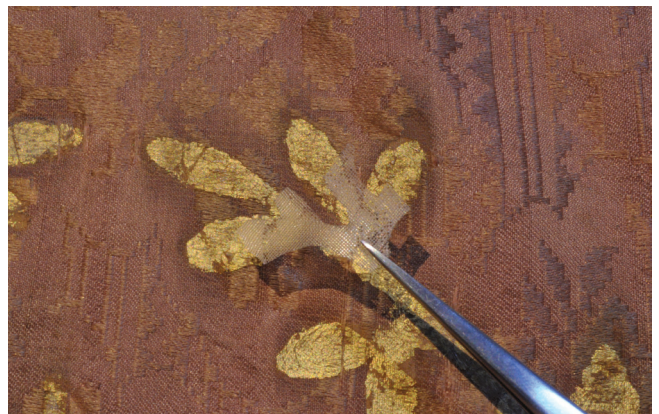
A Szent Flórián-zászló esetében az előzetes tervekkel ellentétben nem volt szükség a két kreplin közé történő bevarrásra. Ennél a zászlónál a hasadások a festett feliratokon, díszítményeken keresztirányban jelentkeztek, feltételezhetően a kötőanyag öregedéséből eredő zsugorodás miatt.

A festett részekben nem lehetett görbetűvel átölni a szövetet, így csak a ragasztás jöhetett szóba. A szakirodalom által javasolt Mowilith-keverék¹¹ egyik összetevője sem volt hozzáférhető a piacon, ezért helyette annak fő alkotóeleme alapján a poli(vinil-acetát) anyagú Planatolra esett a választás, mely kellően erős, de rugalmas kötést biztosít a ragasztáshoz. Könnyen kezelhető, vékony, de erős hordozójú ragasztós felületre volt szükség a munkához. Ezt selyemkreplin felületkezelésével lehetett kialakítani úgy, hogy egy fóliára ecsettel vékony rétegben ragasztót kellett felhordani, majd erre a szálirány megtartása mellett ráhelyezni a kreplint, melyet a ragasztó megszáradása után a fóliáról egyszerűen le lehetett húzni, végül a kívánt helyre vasalással rögzíteni.

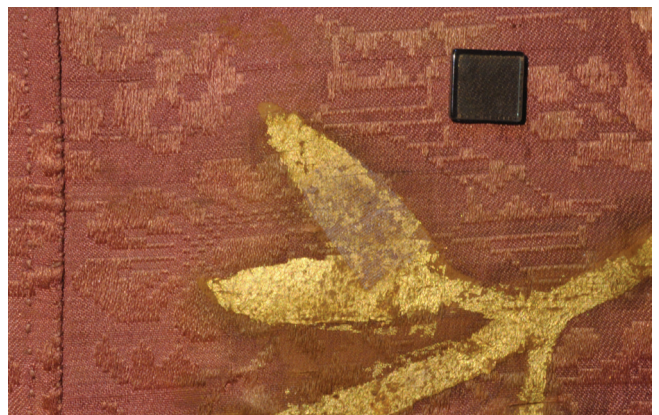
A hasadásoknál kb. 1-1 cm-rel nagyobb, a festett résszel megegyező alakúra vágott ragasztós kreplin darabokat (15. kép) szilikonpapírok között kisméretű vasalóval lehetett felvasalni a zászló hasadásaira (16. kép). A biztos megerősítés érdekében ezt mindkét oldalról szükséges volt elvégezni. Szerencsére károsodások gyakorlatilag csak azokon a részekben voltak, ahol az alapszövetet mindkét oldalról alapozták és festették – a fecskefarkak díszítése szimmetrikusan, mindkét oldalon ugyanott jelentkezett, csakúgy, mint a zászlóközép-kép körüli viráginda.

A feliratok esetében nyilvánvalóan volt eltérés a két oldal festése között. Azért, hogy az alapozóréteggel átitatott, de nem festett szövet felületére a ragasztó esetleges későbbi öregedéséből adódóan se kerülhessen nem eltávolítható anyag, néhány hasadás csak egyik oldalról került rögzítésre. Ezekben a részekben ugyan sérülékenyebb maradt a konzerválás után a szövet, ám a ragasztás minden körülmények között reverzibilis.

A festett részek retusálására a Szent József- és a Szent Flórián-zászló esetében is szükség volt. Az első esetben a kreplinborítás előtt került sor a lepergett festés pótlására Plextolban oldott rézpor és akvarellfesték segítségével (17. kép). A Szent Flórián-zászló esetében is ugyanezt a

15. kép. A mintának megfelelő alakúra vágott, ragasztóval átitatott felületű kreplin.

16. kép. A festett felületre szilikonpapírok között felvasalt ragasztós kreplin.

17. kép. Retusálás Plextol és rézpor keverékével és akvarellfestékkel.

¹¹ Timárné Balázs 1991. pp.79-111.

keveréket lehetett alkalmazni, de itt a felvasalt kreplincsik felületére történt a retusálás.

Összeillesztés

A zászlóközép-kép visszavarrását mindhárom zászló esetében ugyanúgy lehetett elvégezni. Először a festmény „hátdalára” került fel a paszomány, majd ez az alapszövethez fércöltésekkel, illetve rovartüvel megtűzve lett ideiglenesen rögzítve. Így lehetett a másik oldalára átfordítani a zászlót. Ezután lyukas asztalon keresztül az eredeti öltésnyomok mentén, az eredeti készítéstechnikának megfelelően, pamutcérnával varrva kellett egymáshoz rögzíteni a paszományokat, a középképet és az alapszövetet (18. kép).

A zászlót keretező paszományokat a bontás során használt jelölések alapján könnyen eredeti helyükre lehetett illeszteni.

18. kép. A Szent József-zászló összeállítása.

Összefoglalás

A kétoldalas, egylapos zászlók restaurálása nagyon sok kérdést vet fel, ám készítéstechnikájukból adódóan a válaszlehetőségeket redukálja. Minden munkafázis alkalmával maximális odafigyelést és pontosságot követel a restaurátoroktól, ám az alaposan átgondolt, jól előkészített és kellő gondossággal kivitelezett restaurálás látványos eredménnyel bíztat.

Ez a szombathelyi Sárlos Boldogasszony Székesegyház három zászlójának restaurálása esetében is így történt. Nem lehetett azonban egy módszert kitalálni és azt mindegyikre alkalmazni. Mindegyik zászló más-más restaurálási megoldást igényelt.

A Szent Flórián-zászló esetében nem volt feltétlenül szükséges két kreplin közé bevarni a tárgyat, mivel ebben az esetben a festett díszítmények öregedő kötőanyaga károsította az alapszövetet, ebbe beleöltetni nem lehetett, ezért a ragasztásos megerősítés vált ezeken a területeken indokolttá.

A Szent József-zászló alapszövetének szakadásait készítéstechnikájából adódóan csak két kreplin közé történő bevarrással lehetett „orvosolni”.

A Madonna-zászló esetében is ez a megoldás tűnt a legjobb választásnak, ám a felületből kissé kidomborodó, aranyozott ezüstfonallal, kétoldalas hímzéssel készített díszítés miatt a kreplint először a mintának megfelelően batikolni kellett, majd ezután lehetett a szövethez a díszítmények körvonalában, valamint a teljes felületen szakszerűen eltolt fércöltésekkel rögzíteni.

IRODALOM

- CS. KOTTRA Gy. (1998): A szabadságharc zászlóinak restaurálásáról. In: Magyar Múzeumok, Budapest, 1998/2. pp. 3-5.
- FLURY-LEMBERG, M. (1988): Textile conservation and research. Abegg-Stiftung, Bern.
- KATKÓNÉ BAGI É. (1994): Egy 1806-os polgárőrségi zászló restaurálása. In: Műtárgyvédelem 23. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest, 1994. pp. 151-155.
- LAKINÉ DR. TÓTH I. (1992): A zászlófestészet kialakulása Magyarországon és a festett zászlók restaurálási problémái. In: Műtárgyvédelem 21. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest, pp. 85-94.
- MILLEI I. (1997): Zászlórestaurálás – az újrestaurálás problémái. In: Műtárgyvédelem 26. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest, pp. 107-116.
- PATAKI A. (2011): Késő reneszánsz rátéthímzéses selyemfüggönyök restaurálása. In: Műtárgyvédelem 36. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest, pp. 101-111.
- STALMÁJER A. (1992): A cserkészszövetség országos zászlójának restaurálása. In: Műtárgyvédelem 25. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest, pp. 173-178.
- TÍMÁRNÉ BALÁZSY Á. – EASTOP, D. (1998): Chemical Principles of Textile Conservation. Butterworth-Heinemann, Oxford.
- TÍMÁRNÉ BALÁZSY Á. (1991): Szintetikus polimerek a textildublizálásban és megerősítésben. In: Műtárgyvédelem 20. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest, pp. 79-111.
- TÍMÁRNÉ BALÁZSY Á. (1978): Műanyagok a műtárgyvédelemben. Múzeumi Módszertani és Restaurátor Központ, Budapest.
- TÍMÁRNÉ BALÁZSY Á. (1993): Műtárgyak szerves anyagainak felépítése és lebomlása. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest.
- TÍMÁRNÉ BALÁZSY Á. (1997): Irányzatok a textilrestaurálásban a 20. század végén. In: Műtárgyvédelem 26. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest, pp. 117-126.
- <https://hu.wikipedia.org/wiki/Paraffin>

Nagy Rebeka

Okl. textil-bőrrestaurátor művész

9700 Szombathely, Nagy Lajos király utca 62.

1078 Budapest, Murányi utca 2. fszt. 4.

Tel.: +36-30-580-3644

E-mail: nagyreba@gmail.com